

Józef Borzyszkowski

"Geschichte Nordfrieslands...od prehistorii do współczesności", Bredstedt 2003-2008 : [recenzja]

Acta Cassubiana 11, 356-361

2009

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Józef Borzyszkowski

***Geschichte Nordfrieslands...*
od prehistorii do współczesności,**

wydawnictwo Nordfriisk Instituut we współpracy
ze Stiftung Nordfriesland, Teil 1-5, Bredstedt 2003–2008,
ss. 80+80+176+224+224

Nordfriesland – Północna Fryzja ze stolicą w Husum, wchodząca w skład Landu Schleswig-Holstein, to region – kraj i ludzie, ich dzieje i kultura – bliski pod niejednym względem Pomorzu i Kaszubom. To również kraj pogranicza, leżący na styku Danii i Niemiec, będący w przeszłości przedmiotem wojen, konfliktów i rywalizacji, dziś przykładem rozwiązywania problemów etniczno-narodowościowych i polityki wspierania przez władze społecznych działań mniejszości oraz na rzecz zachowania i rozwoju miejscowego języka i kultury. Stąd też warto zwrócić szczególną uwagę na działalność i dokonania wydawnicze Nordfriisk Instituut oraz ściśle z sobą związanych podmiotów, reprezentujących społeczność Północnych Fryzów, żyjących w państwie niemieckim, spokrewnionych z znanymi może bliżej na Kaszubach Fryzami Wschodnimi z Ostfriesland, krainy funkcjonującej w Holandii.

Skupiając się tu na prezentacji jednego dzieła wydawniczego, którego znaczenie można porównać do zaprojektowanej i zapoczątkowanej przez profesora Gerarda Labudę *Historii Kaszubów...*, warto mieć świadomość, iż wydawca *Geschichte Nordfrieslands* – Instytut Północnofryzyjski działa jako instytucja samorządowo-krajowa. Jego siedzibą jest Bredstedt, a społeczne dlań oparcie, obok poparcia i środków – dotacji samorządu powiatowego i gmin oraz landu, stanowią przede wszystkim składki i zbiórki członków Verein Nordfriesisches Institut. Organem Instytutu i Stowarzyszenia jest czasopismo – kwartalnik „Nordfriesland”, redagowany przez zespół pod kierownictwem dyrektora Instytutu, prof. Thomasa Steensena. Na łamach „NF” publikowane są zarówno popularnonaukowe opracowania dotyczące historii, języka, kultury i współczesności regionu, jak i informacje o bieżącym życiu organizacji i wydarzeniach w różnych zakątkach Nordfriesland. Ważną częścią publikacji „NF” są informacje i omówienia wydawnictw Instytutu, godnych szerszego zainteresowania także w świecie kaszubsko-pomorskim.

Sygnalizowane tu dzieło o charakterze popularnonaukowym – *Geschichte Nordfrieslands*, któremu patronuje, jako przedstawiciel wydawcy i szczególnego rodzaju redaktor naukowy oraz współautor – T. Steensen, jest owocem pracy wielu historyków i nowym, wzbogaconym, jednolitym wydaniem ich wcześniejszych prac, funkcjonujących od mniej lub więcej lat w północnofryzyjskim świecie.

Geschichte Nordfrieslands, „Neuausgabe. Herausgegeben vom Nordfriisk Institut in Zusammenarbeit mit der Stiftung Nordfriesland”, obejmuje sześć części, przy czym szósta jest dopiero w przygotowaniu.

Teil 1: Albert Bantelmann, *Nordfriesland in vorgeschichtlicher Zeit*. Durchgesehen und ergänzt von Martin Segschneider, Verlag Nordfriisk Institut [Bräist/ Bredstedt 2003], ss. 80. (Jest to już trzecie, na nowo opracowane wydanie tej publikacji przy udziale poprzedniego wydawcy – „Dr–Carl–Haeberlin–Friesen–Museum Wyk/Föhr”, reprezentowanego przez Juttę Kollbaum–Weber, współautorkę wstępu. Autor tej części *Geschichte Nordfrieslands*, wybitny archeolog, zmarł w 1999 roku).

Teil 2: Albert Panten, *Die Nordfriesen im Mittelalter*, Nordfriisk Institut [Bräist/ Bredstedt 2004], ss. 80. (Również i ta część stanowi trzecie, w pełni na nowo opracowane wydanie pierwotnego tekstu A. Pantena).

Teil 3: Ralf Kuschert, *Nordfriesland in der frühen Neuzeit*. Neu bearbeitet von Martin Rheinheimer, Fiete Pingel und Thomas Steensen, Nordfriisk Institut [Bräist/ Bredstedt 2007], ss.176.

Teil 4: Thomas Steensen, *Im Zeichen einer neuen Zeit. Nordfriesland 1800 bis 1918*, Nordfriisk Institut [Bräist/ Bredstedt 2005], ss. 224. (Na stronie przedtytułowej czytamy: „Dritte, völlig neu bearbeitete und ergänzte Auflage“).

Teil 5: Thomas Steensen, *Geschichte Nordfrieslands von 1918 bis in die Gegenwart*, Nordfriisk Institut, [Bräist/ Bredstedt 2008], ss. 224 – Neuausgabe.

Każda z części *Geschichte Nordfrieslands* zasługuje na oddzielne omówienie. Wszystkie są bardzo bogato ilustrowane (niemal na każdej stronie występuje więcej niż jedna ilustracja – foto, reprodukcja dokumentu czy obrazu itp.). Kolorowa okładka z ciekawymi ilustracjami na pierwszej i ostatniej stronie również przyciąga uwagę czytelnika. Każda z części zawiera obszerny *Quellen und Literaturverzeichnis* oraz *Abbildungsnachweis*. Szczególnie cenny dla bardziej zainteresowanego czytelnika, a zwłaszcza badacza, jest wykaz źródeł i literatury, prezentującej dawny i aktualny stan badań, uporządkowanej z reguły działami, odpowiadającymi kolejnym rozdziałom danej książki.

Poszczególne części *Geschichte Nordfrieslands* stanowić mogą pasjonującą lekturę, nie tylko dla czytelnika w Północnej czy Wschodniej Fryzji. W każdej z nich stosunkowo łatwo zauważamy podobieństwa i różnice między dziejami i kulturą Fryzów a Kaszubów i Pomorzan. Sądzę, iż dla obu społeczności szczególnie cenne mogłyby być badania porównawcze, być może w ramach wspólnych projektów, obejmujących także inne podobne nam wspólnoty etniczno-regionalne. Dla stanu współczesności języka i kultury, tożsamości Fryzów, decydujące były

bez wątpienia wieki XIX i XX. Autor poświęconych im części, T. Steensen, prezentując dzieje najnowsze Północnych Fryzów, przyjął układ chronologiczno-merytoryczny. W ramach części 4 wyróżnił dwie epoki, poświęcając im odpowiednie fragmenty książki: *Bis zum Ende des dänischen Gesamtstaats (1800–1864)* i *In Preussen und deutschen Kaiserreich (1864–1918)*. W ich ramach autor prezentuje zagadnienia życia społeczno-gospodarczego, także codziennego oraz dzieje myśli politycznej i świadomości narodowej, początki ruchu fryzyjskiego sięgające Wiosny Ludów... W epoce, powiedzmy „prusko-niemiecko-cesarskiej”, obok spraw politycznych i gospodarki, zróżnicowania społecznego, kultury, oświaty i religii, wyeksponowane zostało zjawisko emigracji do Ameryki i innych zakątków świata. Osobne fragmenty poświęcone zostały ruchowi fryzyjskiemu (pierwsze stowarzyszenie fryzyjskie 1879) i m.in. idei „Frisia Magna”, a także obecności Północnej Fryzji w sztuce, kulturze i nauce. (Tu pierwszy fragment poświęcony został Teodorowi Stormowi, w którego twórczości ważny już także wątek gdańsko-nadwiślański). Ostatnie rozdziały części 4 historii Północnej Fryzji zostały poświęcone wyspie Helgoland, przynależnej kiedyś do Wielkiej Brytanii i losom Fryzów w I wojnie światowej, w czasie której zginęło na wszystkich frontach około 3600 mężczyzn..., co stanowiło 4 proc. ogółu społeczności, a ponadto jedna trzecia zmobilizowanych została ranna.

W części 5 T. Steensen wyróżnił trzy okresy chronologiczno-hisotryczne: Republiki Weimarskiej (1918–1933), Narodowego Socjalizmu (1933–1945) i *Nordfriesland nach 1945*. Dla orientacji w zawartości poświęconych im fragmentów książki warto przywołać tu całość spisu treści (vide s. 361-362).

Już jego lektura uświadamia nam między innymi to, z jakimi problemami borykali się Fryzowie w pierwszej połowie XX wieku; jak prezentowała się wówczas sprawa fryzyjska – kształtowały się skomplikowane problemy świadomości narodowej i walka o zachowanie języka; jakie instytucje stały się reprezentacją ogółu Fryzów Północy. Autor wszechstronnie pokazuje obraz rzeczywistości fryzyjskiej w czasach panowania Hitlera, nie unikając problemów i zjawisk stawiących i dziś przedmiot refleksji i smutku. Niemniej skomplikowana była powojenna rzeczywistość Północnej Fryzji, w ramach której powołano w 1946 r. Nordfriesenrats – Radę Północnych Fryzów i Verin Nordfriesisches Instytut w 1947 r., w celu wspierania działań na rzecz ochrony dziedzictwa kultury i badań małej ojczyzny, jako ponadpartyjną, narodowo i politycznie neutralną instytucję. W 1949 r. ukazał się pierwszy numer rocznika nowej instytucji – „Jakrbuck des Nordfriesischen Instituts” i pierwszy powojenny tom – Band 27 „Jahrbuch des Nordfriesischen Vereins für Heimatkunde und Heimatliebe” – organizacji powołanej w 1902 r. Nie mniej ważne stały się Spotkania i Kongresy Fryzyjskie z Ost- i Westfriesen.

Instytut Północnofryzyjski w 1964 r. uzyskał stałą siedzibę w Bredstedt, gdzie w roku 1990 poszerzono jego możliwości działania, przekazując mu w użytkowanie budynek dawnej szkoły podstawowej. Odpowiedzialność za utrzymanie Instytutu

Inhalt

Während der Weimarer Republik (1918-1933)

Für Deutschland oder Dänemark?	9
Die Volksabstimmungen von 1920	9
„Deutschtumsarbeit“ gegen die „dänische Gefahr“	13
Die friesische Bewegung 1920-1933	17
Neubeginn beim Nordfriesischen Verein	17
Die Nationalen Friesen	18
Die „friesische Frage“ in Nordfriesland und Genf (1925-1928)	21
Eine Blütezeit friesischer Sprachpflege	23
Friesenkongresse und erster Friesenrat	25
Eine Demokratie zwischen Obrigkeitsstaat und Diktatur	27
Zustimmung zur ersten deutschen Demokratie	27
Jahre der Not	30
Kurzer Aufschwung: Neue Gebäude, Köge, Bahnstrecken	33
Kirche, Schule, Kultur, Naturschutz	38
Rechts geht der Kurs	42
Die Landvolkbewegung	49
Weltwirtschaftskrise	53
Der Aufstieg der NSDAP	55

Während des Nationalsozialismus (1933-1945)

„Machtergreifung“ in Nordfriesland	63
Machtübernahme und Huldigungen für die neuen Herren	63
Verfolgung politischer Gegner, Einschüchterung, brutale Gewalt	67
Alles wird „gleichgeschaltet“	71
Kreuz und Hakenkreuz	74
Judenverfolgung in Nordfriesland	76
Friesisch unter dem Hakenkreuz	80
Die „rassereinen“ Friesen	80
Die friesischen Vereine zwischen Anpassung, Gleichschaltung und Gegenwehr	83
„Interfriesische“ NS-Politik	86
Wirtschaftlicher Aufschwung 1933-1939	88
„Arbeit und Brot“	88
Große Pläne im Wattenmeer	92

Nordfriesland im Zweiten Weltkrieg	97
Kriegsbeginn: „Vertrauen auf den Führer“	97
Kriegsgefangene und Zwangsarbeiter	99
Hass auf Schwache, Gegner und Abweichler	102
„Heimatfront“	104
Die Konzentrationslager in Schwesing und Ladelund	107
Helgolands Bombardierung	110
8000 Gefallene	111

Nordfriesland nach 1945

Not und Neubeginn	113
Die britische Besatzungsmacht	113
Menschen in Not	115
Flüchtlinge und Vertriebene	117
„Sperrgebiet G“ und „displaced persons“	121
Demokratischer Neubeginn	123
Vergangenheit, die nicht vergeht	127
Helgoland: „Big Bang“ und neue Besiedlung	131
Die prodänische Bewegung	133

Die friesische Bewegung seit 1945	138
Erneut zwischen Deutsch und Dänisch	138
Mehr Zusammenarbeit: Friesenrat, Nordfriisk Instituut	143
Friesisch in der Politik	145
Friesisch heute – und morgen?	147

Nordfriesland im Umbruch	150
Programm Nord (seit 1953)	150
Halligsanierung	155
Landwirtschaft im Wandel	157
Konzentration in Handwerk und Handel	159
Energie	164
Bundeswehr und Bundespolizei	166
Bevölkerung – Mobilität	167
Immer mehr Touristen	168

Gesellschaft und Kultur im Wandel	172
Von der „guten alten Zeit“ zur Globalisierung	172
Schule, Kultur, Kirche	180

Schutz vor dem Meer – Schutz für das Meer	185
Die große Flut von 1962	185
Generalplan Küstenschutz	186
Nordstrander Bucht: Küstenschutz versus Naturschutz?	189
Nationalpark Wattenmeer	192
Meeresverschmutzung, „Pallas“	195

Parteien und Wahlen seit Gründung der Bundesrepublik	197
Politische Wahlen seit 1949/50	197
Langjährige Abgeordnete	202

Der Kreis Nordfriesland	203
Heftige Debatten um die Kreisreform	203
Der Kreis Nordfriesland seit 1970	205

Quellen- und Literaturverzeichnis	210
Dank	222
Bildnachweis	223

spoczywa na Verein Nordfriesisches Institut, liczącym w 2008 r. 880 członków. Środki na rzecz realizacji projektów NFI gromadzi ono dzięki składkom członków, zbiórkom, sprzedaży wydawnictw i dotacjom Landu Schleswig-Holstein, Kreis Nordfriesland, Südschleswigschen Vereins i Stadt Bredstedt, a także pomocy ze strony rządowej Danii i RFN. T. Steensen stwierdził: „Das *Nordfriisk Institut* wirkt als zentrale wissenschaftliche Einrichtung für die Pflege, Förderung und Erforschung der friesischen Sprache, Geschichte und Kultur in Nordfriesland. Es unterhält eine Spezialbibliothek und verschiedene Sammlungen. An Arbeitsgruppen, Vorträgen und Tagungen zu verschiedenen Themenbereichen können sich alle Interessierten beteiligen. Weit über 500 Veröffentlichungen, insbesondere zur Geschichte, Sprache und Landeskunde, erschienen im Verlag des Instituts oder in Zusammenarbeit mit anderen Verlagen, darunter friesische Lehr- und Kinderbücher, vierteljährlich die Zeitschrift *Nordfriesland*, das wissenschaftliche *Nordfriesische Jahrbuch*, das seit 1965 als Fortsetzung der Jahrbücher des Nordfriesischen Vereins und des Nordfriesischen Instituts herausgegeben wird, der friesische Fotokalender *Jarling* und die Vierteljahresschrift *Der Maueranker*, herausgegeben von der Interessengemeinschaft Baupflege Nordfriesland. Das Experiment, wissenschaftliche regionale Arbeit in einem ländlichen Grenzgebiet in national-politischer Neutralität zu leisten, schien bis in die 1980er Jahre hinein manches Mal vor dem Scheitern zu stehen. Das Zusammenfinden der Nordfriesen für gemeinsame Anliegen und die Unterstützung quer durch die Parteien dürften inzwischen jedoch eine gesicherte Grundlage geschaffen haben”. – Trudno tu bliżej zrelacjonować choćby najbardziej interesujące, także dla Kaszubów problemy najnowszej historii i współczesności Północnej Fryzji, budzące nierzadko kontrowersje, stanowiące przedmiot troski ogółu członków jej społeczności czy choćby polityków. Dotyczy to nie tylko spraw z dziedziny ducha, ale i materii. W dziedzinie gospodarki znaczące jest stwierdzenie: „Immer mehr Touristen”. Nie mniej znaczące i ciekawe są problemy szkoły, kultury i Kościoła w epoce globalizacji, jak i sprawy ochrony przyrody – między innymi morza i przed morzem.

Ważnym, przełomowym momentem najnowszych dziejów Północnej Fryzji było powstanie w 1970 r. jednego powiatu – Nordfriesland, obejmującego dawne trzy, o łącznej powierzchni 2048 km² i ponad 166 000 mieszkańców (2005 r.) Prezentacją politycznych dziejów tegoż powiatu i jego reprezentacji – samorządu oraz czołowych polityków, przedstawicieli społeczności aktywnych politycznie Fryzów, kończy T. Steensen cz. 5 *Geschichte Nordfrieslands*. Na jej ostatniej stronie prezentując kolejne części tej historii, zapowiada: „Teil 6: Fiete Pingel und Thomas Steensen, Geschichte Nordfrieslands: Zeittafel und Register ca. 80 Seiten”.